

omul etern

g.k. chesterton
omul etern

THE EVERLASTING MAN

G. K. Chesterton

OMUL ETERN

G. K. Chesterton

Copyright © 2016 Editura **ALL**

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
CHESTERTON, G. K.

Omul etern / Gilbert Keith Chesterton; trad.: Delia Aurora Varga. – București: Editura ALL, 2016
ISBN 978-606-587-053-6

I. Varga, Delia Aurora (trad.)

821.111-31=135.1

Toate drepturile rezervate Editurii **ALL**.

Nicio parte din acest volum nu poate fi copiată
fără permisiunea scrisă a Editurii **ALL**.

Drepturile de distribuție în străinătate aparțin editurii.

All rights reserved. The distribution of this book outside
Romania, without the written permission of **ALL**,
is strictly prohibited.

Copyright © 2016 by **ALL**.

Editura **ALL**:

Bd. Constructorilor nr. 20A, et. 3,

sector 6, cod 060512 – București

Tel.: 021 402 26 00

Fax: 021 402 26 10

Distribuție: 021 402 26 30;

021 402 26 33

Comenzi: comenzi@all.ro

www.all.ro

Traducere și note: Delia Aurora Varga

Redactare: Ana-Maria Datcu

Tehnoredactare: Liviu Stoica

Design copertă: Alex Novac

Editura **ALL** face parte din **Grupul Editorial ALL**.

f/editura.all
allcafe.ro

1925

NOTĂ PRELIMINARĂ

Această carte are nevoie de o notă preliminară pentru ca scopul ei să nu fie înțeles greșit. Perspectiva sugerată este mai degrabă istorică decât teologică; cartea nu tratează direct acea schimbare religioasă care constituie evenimentul principal din viața mea și despre care scriu deja un volum mai apologetic. Oricărui catolic îi este imposibil, sper eu, să scrie o carte fără a-și demonstra catolicismul, indiferent de subiectul cărții, cu atât mai mult cu cât subiectul este asemănător cu acela al lucrării de față; însă acest studiu nu privește în mod special diferențele dintre catolici și protestanți. O parte substanțială este dedicată păgânilor de multe feluri, mai curând decât creștinilor de orice fel; teza cărții este că aceia care spun despre Hristos și religia Lui că are același statut cu al altor mituri și religii asemănătoare nu fac decât să repete o formulă răsuflată, contrazisă de un fapt cât se poate de izbitor. Pentru a demonstra acest lucru nu trebuie să depășesc cu mult granița unor cunoștințe generale; nu am nicio pretenție că aș fi vreun erudit și depind în anumite privințe de aceia care sunt mai învățați decât mine, după cum se obișnuiește acum. Întrucât m-am aflat de mai multe ori în dezacord cu domnul H. G. Wells privind perspectiva lui asupra istoriei, se cuvine cu atât mai mult să îl felicit aici pentru curajul și imaginația constructivă

care i-au dus la bun sfârșit opera vastă, variată și foarte interesantă și mai ales pentru susținerea dreptului rezonabil al amatorului de a face doar atât cât poate cu faptele furnizate de specialiști.

INTRODUCERE

Planul cărții de față

Există două căi de a ajunge acasă, una dintre acestea fiind să rămâi acasă. Cealaltă este să faci înconjurul lumii și să te întorci în punctul de pornire. Eu am încercat să trasez o astfel de călătorie într-o poveste scrisă cândva. Totuși, este o ușurare să mă întorc de la acel subiect spre o altă poveste, pe care nu am scris-o niciodată. Ca toate cărțile pe care nu le-am scris niciodată, este de departe cea mai bună, comparativ cu tot ce am scris. Probabil că nici n-o voi scrie vreodată, așa că o voi folosi în mod simbolic aici pentru că stă mărturie pentru același adevăr. Am conceput-o ca pe o poveste romanțată a vastelor văi povârnite, ca acelea de-a lungul cărora se conturează încă din vechime caii albi din Wessex*. În poveste este vorba despre un flăcău a cărui fermă sau căsuță se află pe o coastă de deal. Flăcăul pornește într-o călătorie pentru a găsi ceva anume, cum ar fi efigia sau mormântul unui uriaș, și, când se găsește destul de departe de casă, privește în urmă și vede că ferma și grădina lui de legume, care străluceau pe deal precum culorile și partițiile unui scut, erau doar părți ale unei siluete gigantice pe care el trăise dintotdeauna, dar care fusese prea mare și prea

* Calul alb din Uffington este o figură datând din Epoca Bronzului, intens stilizată, formată din șanțuri adânci pline de calcar, situată pe dealul White Horse din Uffington, ținutul Oxfordshire, Anglia.

apropiată ca s-o vadă. Această metaforă, cred eu, dă seamă de progresul real al spiritelor cu adevărat independente din ziua de azi. Și aceasta este esența cărții de față.

Cu alte cuvinte, ideea lucrării este următoarea: cea mai bună poziție pe care o poți avea față de creștinătate, în afară de a te găsi în interiorul ei, este chiar aceea de a te afla cu adevărat în afara ei. O altă chestiune legată de acest lucru este că aceia care critică religia creștină nu se află, de fapt, în afara ei, ci pe un teren discutabil, în toate sensurile cuvântului. Îndoielile sunt ele însele îndoielnice. Critica acestor oameni adoptă un ton ciudat, de hărțuială ignorantă și haotică. De pildă, ei consideră că actualul fariseism anticlerical este un fel de cozerie. Se plâng că preoții se îmbracă după cinul lor, de parcă am fi cu un dram mai liberi dacă polițiștii care ne urmăresc sau ne iau de guler ar purta costume de civili. Se plâng că o predică nu poate fi întreruptă. Spun că amvonul este fortăreața fricoșilor, deși nu afirmă același lucru și despre biroul editorilor. Ar fi nedrept atât pentru ziaristi, cât și pentru preoți, dar mult mai adevărat în ceea ce îi privește pe primii. Clericul apare în persoană și poți să-i dai cu ușurință un șut atunci când iese din biserică; ziaristul își ascunde până și numele ca să nu-l poată lovi nimeni. Acești critici scriu în presă articole și scrisori furtunoase și fără rost despre motivul pentru care sunt goale bisericile și nici măcar nu merg să vadă dacă sunt într-adevăr goale și care anume dintre ele nu sunt frecventate. Fac sugestii mai nesărate și mai goale de conținut decât cel mai insipid diacon dintr-o farsă în trei acte și ne determină să-l consolăm în stilul diaconului din *The Bab Ballads*: „Diacul Hopley Porter e mai sec decât

tine.“* Așadar, am putea cu siguranță să îi spunem celui mai slab dintre clerici: „Nu ești la fel de sărac cu duhul precum Mireanul Indignat, Omul Simplu sau Omul de pe Stradă ori precum toți criticii tăi de prin ziare, pentru că ei nu au nici cea mai vagă idee despre ce vor ei înșiși, darămite despre ce s-ar cuveni să le dai tu.“ Ei se răsucesc pe călcâie și ponegresc Biserica pentru că nu a împiedicat războiul, pe care tot ei nu au vrut să-l împiedice și pe care nimeni nu a declarat că poate să-l împiedice, nimeni cu excepția școlii de sceptici progresiști și cosmopoliti care sunt inamicii principali ai Bisericii. Tocmai lumea anticlericală și agnostică profetea mereu venirea păcii universale și tocmai această lume s-a rușinat și s-a zăpăcit – sau ar fi trebuit să o facă – la venirea războiului universal. Cât privește opinia generală că Biserica a fost discreditată de război, la fel de bine s-ar putea spune că Arca a fost discreditată de Potop. De fapt, când lumea merge rău se dovedește că Biserica are dreptate. Biserica are noimă nu pentru că fiii ei nu păcătuiesc, ci tocmai pentru că o fac. Însă acest lucru le marchează criticilor starea de spirit față de întreaga tradiție religioasă, împotriva căreia reacționează. Flăcăului îi era bine pe pământul tatălui său și tot bine îi era și când se afla destul de departe ca să îl vadă ca întreg. Însă oamenii aceștia au intrat într-o stare intermediară, au căzut într-o vale de mijloc din adâncul căreia nu văd nici culmile din fața lor, nici pe acelea din spate. Ei

* *The Bab Ballads* este volumul de versuri umoristice a lui W. S. Gilbert (1836-1911), autor dramatic, libretist și poet englez, creatorul operelor comice *Pirații din Penzance* și *Mikado*. Versul citat face parte din balada *The Rival Curates*, publicată în 1867.

nu pot ieși din penumbra controverselor creștine. Nu pot fi creștini, dar nici nu pot lepăda anticreștinismul. Atmosfera în care trăiesc este profund antitetica: îmbufnare, perversitate, critică meschină. Trăind în continuare în umbra credinței, acești oameni i-au pierdut lumina.

Cea mai bună relație dintre noi și căminul nostru spiritual se creează atunci când suntem suficient de aproape de el ca să îl iubim. Dacă nu suntem aproape, cel mai bun lucru este să fim destul de departe pentru a nu-l urî. Argumentul paginilor de față este că cel mai bun judecător al creștinătății este creștinul însuși și că, în absența lui, rolul i-ar putea fi îndeplinit mai degrabă de un confucianist. Cel mai rău judecător dintre toți este omul cel mai pripit în judecata sa: creștinul prost educat, care se transformă treptat într-un agnostic țăfnos, captiv în sfârșitul unei dușmăanii căreia nu i-a înțeles niciodată începutul, distrus de un soi de plictiseală ereditară, cauzată nici el nu știe de ce, și deja prea istovit să mai audă ce nu a auzit niciodată. El nu consideră creștinismul cu calmul unui confucianist și nici cum ar considera doctrina confucianistă. Este incapabil de efortul imaginativ de a situa Biserica Catolică la mii de kilometri depărtare, sub straniile ceruri ale dimineții, și de a o judeca folosind imparțialitatea pe care o aplică unei pagode chinezești. Se spune că efortul marelui sfânt Francisco de Xavier* de a înălța turnul

* Misionar romano-catolic (1506-1552), cofondator al Societății lui Isus. A desfășurat o intensă activitate misionară în India, Indonezia, Japonia și Borneo. Sanctificat în 1619, este considerat ocrotitorul misionarilor romano-catolici aflați în țări străine.

Bisericii deasupra tuturor pagodelor a fost zădărnicit în parte de acuzele aduse discipolilor săi de către confrății misionari, cum că i-ar fi reprezentat pe cei doisprezece apostoli cu veșminte și trăsături chinezești. Însă ar fi mult mai bine să-i privim ca și cum ar fi chinezi și să-i judecăm cu imparțialitate, decât să-i vedem ca idoli fără chip, meniți atacurilor iconoclaștilor, ori ca ținte la care să tragă mahalagii de cea mai joasă speță. Ar fi mai bine să privim totul ca și cum ar fi un cult asiatic îndepărtat: mitra episcopală poate fi socotită acoperământul semeț al bonzilor misterioși, cârja pastorală poate avea rolul bețelor răsucite șerpește purtate în procesiunile asiaticе, cartea de rugăciuni pare la fel de fantastică precum roata rugilor, iar Crucea încârligată este echivalabilă cu svastica.* Și atunci măcar nu ne vom pierde firea, cum se pare că și-o pierd unii dintre criticii sceptici (care își pierd și mințile). Anticlericalismul lor a generat o atmosferă de negare și ostilitate de care nu se mai pot elibera. Decât așa, ar fi mai bine să vedem totul ca și cum ar aparține altui continent sau altei planete. Ar fi mai filosofic să-i privim pe bonzi cu indiferență decât să-i bombănim veșnic și fără rost pe episcopi. În loc să rămânem mereu în tindă, neputând nici să intrăm și să dăm o mână de ajutor, nici să ieșim și să uităm, ar fi mai bine să trecem pe lângă biserici așa cum am trece pe lângă o pagodă. Acelora în care o simplă reacție s-a transformat în obsesie le recomand cu seriozitate efortul de a-i

* Îi reamintim cititorului anul apariției acestei cărți, 1925, când svastica nu se încercase cu simbolismul asociat nazismului. (N. red.)

imagina pe cei doisprezece apostoli ca fiind chinezi. Altfel spus, le recomand acestor critici să încerce a le acorda la fel de multă cinste sfinților creștini precum înțelepților păgâni.

Și astfel ajungem la cheștiunea finală și vitală pe care voi încerca să o demonstrez în paginile de față, și anume că, atunci când facem efortul de imaginație de a vedea totul din exterior, descoperim că în interior lucrurile arată într-adevăr așa cum se consideră în mod tradițional că ar arăta. În clipa în care flăcăul se îndepărtează îndeajuns pentru a vedea uriașul, el descoperă că este cu adevărat un uriaș. În clipa în care vedem în sfârșit biserica creștină în depărtare, sub cerurile limpezi și uniforme ale Orientului, descoperim că este cu adevărat Biserica lui Hristos. Pe scurt, înțelegem de ce sunt oamenii părtinitori în momentul în care suntem cu adevărat nepărtinitori. Însă această afirmație secundă necesită o discuție mai serioasă, de care mă voi ocupa acum.

De îndată ce mi s-a limpezit în minte conceptul unui fapt solid în caracterul solitar și unic al istoriei divine, m-a izbit ideea existenței aceluiași caracter straniu și, cu toate acestea, solid în istoria umană care o generase, și aceasta pentru că istoria umană are și ea o rădăcină divină. Vreau să spun că, la fel cum Biserica pare să devină și mai remarcabilă atunci când o comparăm, pe bună dreptate, cu viața religioasă comună a omenirii, tot astfel omenirea însăși pare a-și spori caracterul remarcabil atunci când o comparăm cu viața comună a naturii. Am mai observat că istoria modernă, în cea mai mare parte a ei, se îndreaptă spre un fel de sofistică, în primul

rând pentru a atenua tranziția bruscă de la animal la om, iar apoi pentru a face la fel cu tranziția bruscă de la păgân la creștin. Cu cât le studiem mai mult și mai realist, cu atât mai subite ne apar aceste două tranziții. Criticii nu percep această detașare tocmai fiindcă ei înșiși nu sunt detașați; ei nu disting albul de negru tocmai pentru că nu văd lucrurile într-o lumină clară. Motivul pentru care acești critici consideră că albul este gri-cenușiu și că negrul nu este chiar la fel de negru cum se spune este exact starea lor aparte de reacție și revoltă. Eu nu spun că nu există explicații omenești pentru revolta lor, nu spun nici că această revoltă nu inspiră, în anume feluri, înțelegere, ci afirm că ea nu este deloc științifică. Iconoclastul poate fi indignat și are dreptate în indignarea lui, însă nu este imparțial. Iar pretenția că nouă zecimi dintre criticii de vârf, oamenii de știință evoluționiști și profesorii universitari de religie comparată sunt în cea mai mică măsură imparțiali este de o ipocrizie desăvârșită. De ce ar fi astfel și ce sens mai are imparțialitatea când lumea întregă se războiește cu privire la natura de superstiție devoratoare sau de speranță divină a unui anumit lucru? Eu nu pretind că sunt nepărtinitor susținând că actul final de credință ar angaja mintea umană prin a-i oferi acesteia satisfacție intelectuală, însă declar că sunt mult mai nepărtinitor decât criticii prin aceea că spun povestea cu justețe, imaginându-mi că toate taberele au dreptate, ceea ce ei nu fac. Eu susțin că sunt imparțial în sensul în care mie mi-ar fi rușine să spun despre Dalai Lama prostiile pe care le spun ei despre Papa de la Roma ori să am pen-

tru Iulian Apostatul* puțină înțelegere pe care o au ei pentru Societatea lui Isus. Ei nu sunt așa. Nu țin deloc talgerele balanței istorice în echilibru și, mai presus de toate, nu sunt niciodată imparțiali în ceea ce privește chestiunea evoluției și tranziției. Acești critici sugerează pretutindeni gradațiile cenușii ale crepusculului pentru că ei îl cred a fi amurgul zeilor. Eu îmi propun să susțin că, indiferent dacă este sau nu amurgul zeilor, acest crepuscul nu este tot una cu zorii omenirii.

Susțin că există două lucruri care, odată aduse la lumină, apar cu totul stranii și unice și că doar pe fundalul falsului amurg al unei perioade imaginare de tranziție pot fi asemănați cu orice altceva. Primul lucru este creatura numită om, iar al doilea este omul numit Hristos. Prin urmare, am divizat cartea în două părți: prima este o schiță a călătoriei centrale a rasei umane pe durata păgânismului ei, iar a doua este un rezumat al schimbării cruciale care s-a produs când aceasta a devenit creștină. Ambele motive necesită metode specifice, care sunt greu de controlat și încă și mai greu de definit sau argumentat.

Pentru a atinge nota imparțialității în singurul mod rațional sau posibil este necesară atingerea punctului sensibil al noutății. Vreau să spun că, într-un fel, noi vedem lucrurile cu justete atunci când le vedem pentru prima dată. De aceea – și remarc această în trecere – copiii în general întâmpină foarte puține dificultăți în legătură cu dogmele Bisericii.

* Ultimul conducător necreștin al Imperiului Roman. Respingerea creștinismului în favoarea păgânismului neoplatonician a determinat Biserica să-l declare apostat.

Însă Biserica, fiind un lucru foarte practic în muncă și în luptă, este în mod necesar destinată și adulților, nu doar copiilor. În cadrul ei trebuie să existe, în scop funcțional, un nivel înalt de tradiție, de familiaritate, de rutină chiar. Poate că aceasta este chiar starea normală a lucrurilor, cu condiția ca fundamentele Bisericii să fie adoptate sincer. Însă când ele sunt puse la îndoială, cum se întâmplă în prezent, trebuie să încercăm recuperarea candorii și a uimirii specifice copilului, a realismului nepervers și a inocenței obiective. Sau, dacă acest lucru ne este imposibil, să încercăm cel puțin să destrămăm norul simplei obișnuințe, văzând astfel noutatea lucrurilor fie și numai prin perceperea caracterului lor nenatural. Acele lucruri cărora li se permite păstrarea caracterului familiar cât timp familiaritatea dă naștere afecțiunii ar fi bine să își piardă acest caracter când familiaritatea produce dispreț. Fiindcă în relație cu măreția aspectelor discutate aici, indiferent de opinia noastră despre ele, disprețul trebuie să fie o greșală. Într-adevăr, disprețul trebuie să fie o iluzie. Trebuie să invocăm cea mai dezlănțuită și avântată imaginație, aceea care vede ceea ce există.

Unicul mod de a sugera această idee este un exemplu – aproape că nu contează care – de ceva considerat frumos sau minunat. George Wyndham* mi-a spus odată că a văzut unul dintre cele dintâi aeroplanne înălțându-se în primul său zbor și că fusese minunat, însă nu pe cât de minunat este un cal care îi îngăduie omului să-l încalece. Altcineva a spus că un om

* George Wyndham (1863-1913), politician conservator și om de litere britanic.

de ispravă călărind un armăsar frumos este cea mai nobilă creatură din lume. Cât timp oamenii apreciază aceasta așa cum trebuie, totul este bine. Prima și cea mai bună apreciere provine de la oamenii care au deja o tradiție în tratarea animalelor cu respect, de la oamenii care au relații corecte cu caii. Băiatul care își amintește că tatăl lui era un călăreț bun și că se îngrijea de calul său va ști că relația poate oferi satisfacție și va fi mulțumit. Știind cum se cuvine să fie îngrijiiții caii, va fi cu atât mai indignat văzându-i maltratați, însă într-un om care călărește nu va vedea nimic nepotrivit. Nu-l va asculta pe marele filosof modernist care îi explică de ce s-ar cuveni să fie calul în spinarea omului. El nu va urma fantezia pesimistă a lui Swift, spunând că oamenii trebuie disprețuiți precum maimuțele, iar caii, venerați ca zeii.* Întrucât pentru el omul și calul alcătuiesc împreună o imagine umană și civilizată, îi va fi ușor să-i înalțe la un nivel eroic sau simbolic, ca o viziune a Sfântului Gheorghe printre nori. Fabula calului înaripat nu i se va părea complet fantezistă și va ști de ce Ariosto și-a așezat atâția eroi creștini în șeile văzduhului, făcându-i călăreți cerești. Nestăpânit, calul se înalță împreună cu omul în chiar cuvântul „cavalerism“. Stării și semnificației omenești celei mai înalte i-a fost dat chiar numele calului, deci aproape că am putea spune că lauda cea mai aleasă pentru un om este să-l numești cal.

Însă, dacă un om se află în starea în care îi este peste putință să aprecieze o astfel de minune, vindicarea trebuie să înceapă de la celălalt capăt. Trebuie

* Aluzie la *Călătoriile lui Gulliver*. În partea a patra, *Călătorie în țara cailor*, eroul descoperă o populație umană degenerată, condusă de cai.

să presupunem că el a fost purtat în derivă către o stare de monotonie în care un bărbat călare nu înseamnă mai mult decât un om așezat pe scaun. Minunea despre care vorbea Wyndham – frumusețea care îl asemăna unei statui ecvestre, sensul călărețului cavalier – se poate să se fi transformat pentru el într-o simplă convenție plicticoasă. O fi fost doar o modă; s-o fi demodat. S-o fi vorbit prea mult sau prea greșit despre această minune, așa încât i-o fi venit greu să-i pese de cai fără a se expune oribilului risc de a deveni el însuși cabalin. Oricum, acest om a ajuns într-o stare în care nu-i pasă de caii cu aripi mai mult decât de caii cu mânere. Lupta bunicului său în bătălia de la Balaclava* îi pare la fel de plicticoasă și prăfuită ca albumul cu portrete de familie. O astfel de persoană nu se luminează privind albumul; dimpotrivă, ochii îi sunt orbiți de praf. Ajunsă la acest grad de orbire, nu va putea să se uite la cai sau călăreți până nu va fi văzut totul ca și cum ar fi ceva complet nefamiliar și aproape nepământesc.

În zorii unei zile străvechi, dintr-o pădure întunecată vine înspre noi, cu mișcări stângace, dar în pași de dans, una dintre cele mai ciudate creaturi preistorice. Vedem pentru prima oară capul ciudat de mic așezat pe un gât mai lung și mai gros decât el, ca figura unui gargui țâșnind dintr-un burlan, coama disproporționată care se ondulează pe greabănul puternic, ca o barbă așezată greșit, și picioarele ca niște

* Bătălia de la Balaclava a avut loc în 25 octombrie 1854, în timpul Războiului Crimeii, între Alianța anglo-franco-otomană și Imperiul Rus.

bețe din lemn tare de corn, complet diferite de cele ale vitelor; astfel, adevărata panică se naște la vederea copitei, nu a celei despicate, ci a celei nedespicate. Să-l privim așa, ca monstru în unicitatea sa; nu este doar o fantezie verbală, pentru că, într-un fel, monstrozitatea înseamnă unicitate. Și el este într-adevăr unic. Însă ideea este că, atunci când îl vedem așa cum l-a văzut omul primordial, începem să intuim semnificația primului galop al acestuia. Se poate să ne apară urât, dar cu siguranță că ne impresionează, și el, și stârpitura pe două picioare care i se suie în spinare. Rătăcind astfel pe un drum mai lung, ajungem din nou la aceeași minune a omului călare, iar minunea este, dacă putem spune așa, chiar mai minunată. Îl întrezărim încă o dată pe Sfântul Gheorghe, sporit în glorie, fiindcă nu un armăsar încalecă el, ci un balaur.

În acest exemplu, pe care l-am folosit ca atare, se poate observa că nu sugerez despre coșmarul primului om al pădurii că ar fi mai adevărat ori mai minunat decât „proiecția normală” despre grajduri a omului civilizată, care poate aprecia ce este normalitatea. Dintre cele două extreme, eu cred că în general este mai potrivită percepția tradițională a adevărului, dar spun că adevărul se află la una dintre cele două extreme și se pierde în acea stare intermediară de istovire și uitare a tradiției. Cu alte cuvinte, afirm că este mai bine să privim calul ca monstru decât ca substitut mai lent al automobilului. Dacă ne aflăm în starea de spirit în care percepem doar banalitatea calului, este mult mai bine să ajungem la a ne teme de noutatea lui.

Lucrurile stau la fel cu monstrul numit cal și cu monstrul numit om. În opinia mea, condiția ideală